

Arcana tabularii

Tanulmányok
Solymosi László tiszteletére

I. kötet

Szerkesztette:
BÁRÁNY ATTILA – DRESKA GÁBOR – SZOVÁK KORNÉL

Budapest–Debrecen
2014

A kötet megjelenését
a Magyar Tudományos Akadémia, a Debreceni Egyetem,
az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara,
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem támogatta.

Felelős kiadó: PAPP KLÁRA

Borító, kötéstervezés és tipográfia: LENGYEL JÁNOS

Címlapfotó: KÖVESDI RÓKA LAJOS

Nyomdai előkészítés, tördelés: HERMÁN ZSUZSA

A borítón:

A veszprémi Gizella-kápolna apostolfreskói a 13. századból

© Szerzők 2014

ISBN 978-963-473-760-5ö

ISBN 978-963-473-746-9

Nyomdai munkák: Kapitális Kft. Debrecen

Felelős vezető: Kapusi József

Tartalom

Tabula gratulatoria	9
Lecturis salutem!	11
A kötetek szerkesztéséről és szerkezetéről	15
Rövidítések jegyzéke	17

DIPLOMATICA – OKLEVELEK, LEVÉLTÁRAK

BLÁHOVÁ, MARIE	
<i>Vera ac falsa discernere</i> in the Přemyslid Czech Lands (until 1306)	21
BOGDÁNDI ZSOLT	
A két váradi hiteleshely a 16. század első felében	31
DRESKA GÁBOR	
Jegyzetkönyv, mintakönyv, tankönyv. A Magyi-formulárium	43
ÉRSZEGI GÉZA	
<i>Bulla ipsa falsa esse videtur</i>	53
GUYOTJEANNIN, OLIVIER	
Gouverner par procurations: Une coupe de la pratique diplomatique dans la France de 1317	69
HORVÁTH RICHÁRD – NEUMANN TIBOR – PÁLOSFALVI TAMÁS – C. TÓTH NORBERT	
Németi Pál budai kanonok, majd bozóki prépost levelesládája. Magyar vonatkozású középkori oklevelek feltárása Morvaországban	85
KÖRMENDI TAMÁS	
Ki volt az országbíró 1293 tavaszán? Megjegyzések Marcell alországbíró pecsétje kapcsán	117
LŐVEI PÁL – TAKÁCS IMRE	
Egy 1358. évi dubrovniki sokpecsétetes oklevél pecsétjei	131
NICOLAJ, GIOVANNA	
Note di terminologia diplomatica: <i>originale, autentico</i>	147

SIMON ZSOLT	
Adatok szent Szaniszló, Kriszpin, Otilia, Praxedis és Rókus középkori magyarországi tiszteletéhez	157
STIELDORF, ANDREA	
Arenen und Narrationes in den Gründungsurkunden für die mitteleuropäischen Universitäten des 14. Jahrhunderts	175
SÜTTŐ SZILÁRD	
„Érdemdús” oklevelek. A részletező középkori magyar <i>narratiók</i> problémáihoz	187
ECCLESIASTICA – AZ EGYHÁZ ÉS INTÉZMÉNYEI	
BUBNÓ HEDVIG	
Az „élvezet veszedelme” és a „lélek haszna” között	201
GÁLFI EMŐKE	
Az erdélyi káptalan oltárosai és a hiteleshelyi munka a középkor végén ...	211
JACZKÓ SÁNDOR	
A késő középkori hazai zsinati határozatok ünneplistái	223
KERTÉSZ BALÁZS	
A Gyulaiak és a ferencesek	235
KISS GERGELY	
Az esztergomi érsek néhány késő középkori kiváltságlevelének háttéréről	249
LUPESCU MAKÓ MÁRIA	
The Reform of the Monastic Orders in Late Medieval Transylvania	263
SÁGHY MARIANNE	
Szentírás és szent-írás Sulpicius Severus Szent Márton-életrajzában	279
SZOVÁK KORNÉL	
A kamonci oltárosok egyezsége	291
SZUROMI SZABOLCS ANZELM O.PRAEM.	
A püspökökre vonatkozó egyházfegyelem a <i>Decretum Burchardi</i> <i>Wormatiensis</i> ben	307
THOROCZKAY GÁBOR	
A messziről jött királyné prépostsága. A hajszentlőrinci társaskáptalan korai története (1342-ig)	321
TÖRÖK JÓZSEF	
Harangszó a középkori Magyar Királyságban	337

VALTER ILONA

- Újabb adatok a pásztói Szent Lőrinc-plébániatemplom
építéstörténetéhez 349

SOCIALIA – BIRTOKOK, FALVAK, POLGÁROK

FELD ISTVÁN

- Az erdőispánságok várai az Árpád-kori Magyarországon 369

GULYÁS LÁSZLÓ SZABOLCS

- Civitas* vagy *oppidum*? Szempontok 15. századi mezővárosaink jogi
terminológiájának vizsgálatához 391

MÉSZÁROS ORSOLYA

- A városi régészeti kutatás nehézségei a millennium után.
Esettanulmány a Dunakanyar két városából, Vácról és Visegrádról 405

NÓGRÁDY ÁRPÁD

- Sáros megye egyházas települései a 14. század elején 415

PETROVICS ISTVÁN

- Gurman Kristóf Pék-utcai háza 429

SZENDE KATALIN

- A magyar városi írásbeliség kezdetei 435

ZÁGORHIDI CZIGÁNY BALÁZS

- Torvaj, a bakonybéli apátság kora Árpád-kori Vas megyei birtoka 459

Arcana tabularii

Tanulmányok
Solymosi László tiszteletére

II. kötet

Szerkesztette:
BÁRÁNY ATTILA – DRESKA GÁBOR – SZOVÁK KORNÉL

Budapest–Debrecen
2014

A kötet megjelenését
a Magyar Tudományos Akadémia, a Debreceni Egyetem,
az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara,
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem támogatta.

Felelős kiadó: PAPP KLÁRA

Borító, kötésterv és tipográfia: LENGYEL JÁNOS

Címlapfotó: KÖVESDI RÓKA LAJOS

Nyomdai előkészítés, tördelés: HERMÁN ZSUZSA

A borítón:

A veszprémi Gizella-kápolna apostolfreskói a 13. századból

© Szerzők 2014

ISBN 978-963-473-760-5ö

ISBN 978-963-473-759-9

Nyomdai munkák: Kapitális Kft. Debrecen

Felelős vezető: Kapusi József

Tartalom

DYNASTICA – KIRÁLYOK ÉS ORSZÁGOK

BÁRÁNY ATTILA	
Követjelentés Magyarország állapotairól 1521-ből	483
BENKŐ ELEK	
<i>Reginam occidere</i>	495
CSUKOVITS ENIKŐ	
Magyarországi Károly, a mesebeli királyfi	513
E. KOVÁCS PÉTER	
Magyar zsoldosok Sienában	521
GYÖRKÖS ATTILA	
Pierre Choque Magyarországról szóló francia útleírásának (1502) kéziratai és képi ábrázolásai	543
HÄRTEL, REINHARD	
Die Ungarneinfälle in Friaul. Schriftquellen und regionale Historiographie	551
KORDÉ ZOLTÁN	
Dengelegi Pongrác János harmadik vajdai ciklusa Erdélyben (1475–1476)	567
NAGY BALÁZS	
Párhuzamok és eltérések. A Luxemburg-dinasztia csehországi és magyarországi uralkodásának kezdete	583
PAJORIN KLÁRA	
Mátyás király és Marsilio Ficino magyar hívei az 1472. évi összeesküvés után	593
PROKOPP MÁRIA	
Árpád-házi Mária nápolyi királyné művészetpártolása	607
SKORKA RENÁTA	
Rokonok és szövetségesek. I. Károly és a Habsburg hercegek együttműködése az interregnum éveiben	625
TÓTH KRISZTINA	
Még egyszer Zách Felicián merényletéről	639

LITTERALIA – KRÓNIKÁSOK, HUMANISTÁK, JOGÁSZOK

BAGI DÁNIEL	
Haraggal és elfogultsággal? Czarnkowi János krónikája Nagy Lajos krakkói uralmáról	655
BERTÉNYI IVÁN	
Tanulságos perjogi megoldások 1340-ből Sebes mester és a pozsonyi káptalan határvitájában	671
BRADÁCS GÁBOR	
Antiszemizmus a középkori pápa-császár krónikákban	681
HOFFMANN ISTVÁN	
Megjegyzések a személynevekkel azonos alakú helynevekről	693
KRISTÓF ILONA	
<i>Eruditio ac lepor.</i> Humanizmus a Mohács előtti Váradon	705
MIKÓ GÁBOR	
Szent István király törvényeinek legrégebb kézirata. Az Admonti kódex	723
MOLNÁR PÉTER	
Az ún. Pécsi Egyetemi Beszédek egyik forrásáról. Az arisztotelészi inspirációjú politikai elmélet lehetőségei Magyarországon a 13. század második felében	733
RÁCZ GYÖRGY	
Anonymus Velek kapitánya. Településtörténet és krónikakutatás	743
ROKAY PÉTER	
A Szabolcs név egy lehetséges jelentéséről	757
SARBAK GÁBOR	
Gyöngyösi Gergely mintái	765
TÓTH ENDRE	
Miért <i>király</i> lett Szent István?	775
TRINGLI ISTVÁN	
A magyar szokásjog első összefoglalói a mezei károkról	793
VESZPRÉMY LÁSZLÓ	
Korhűség és forrásérték a magyar Krónika egyes fejezeteiben	809

OECONOMICA – KERESKEDELEM ÉS GAZDASÁG

DRASKÓCZY ISTVÁN	
A kőszó bányászat átalakulása Erdélyben az Árpád-korban	825

F. ROMHÁNYI BEATRIX	
Késő középkori számadáskönyvek, a koldulórendi kolostorok gazdálkodásának tükrői	837
GRYNAEUS ANDRÁS – SOLYMOSI KATALIN	
Adatok a növényi bőrcserzés kutatásához a középkori Magyar Királyság területén	855
PÓSÁN LÁSZLÓ	
Rabszolgák a középkori Baltikumban	873
SZENDE LÁSZLÓ	
Bencés kolostorok kézművessége az Árpád-kori Magyarországon	887
WEISZ BOGLÁRKA	
Kassa kereskedelmi életének jogi háttere a középkorban	899

BIBLIOGRAPHIA

Solymosi László tudományos irodalmi munkássága	911
--	-----

Rövidítések jegyzéke

- AO = Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I–VI. (1301–1357) Szerk. Nagy Imre. Bp. 1878–1891.; VII. (1358–1359) Szerk. Tasnádi Nagy Gyula. Bp. 1920. (Magyar történelmi emlékek. Monumenta Hungariae Historica. Első osztály: Okmánytárak.)
- AOklt. = Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. I–XV. (1301–1331), XVII. (1333), XIX–XXIX. (1335–1344), XXXI. (1347), XXXIV. (1350), XXXVIII. (1354) Szerk. Almási Tibor, B. Halász Éva, Blazovich László, Géczi Lajos, Kőfalvi Tamás, Kristó Gyula, Makk Ferenc, Piti Ferenc, Sebők Ferenc, Teiszler Éva, Tóth Ildikó. Bp.–Szeged 1990–2013.
- ÁUO = Árpádkori új okmánytár. I–XII. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. Pest–Bp. 1860–1874.
- CDH = Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI. Ed. Georgius Fejér. Budae 1828–1844.
- DF = MNL OL, Diplomatikai Fényképgyűjtemény
- DL = MNL OL, Diplomatikai Levéltár
- Gombos, Cat. = Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendentium ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC. Collegit ... Albinus Franciscus Gombos. I–III. Bp. 1937–1938.
- Györffy, Földr. = *Györffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–IV. Bp. 1963–1998.
- MGH = Monumenta Germaniae Historica
- MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
- Reg. Arp. = Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. I–II/1. Szerk. Szentpétery Imre. Bp. 1923–1943. II/2–4. Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerkesztette Borsa Iván. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 9., 13.) Bp. 1961–1987.

- SRH = *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. I–II. Bp. 1937–1938. (Reprint: 1999. Az Utószót és a Bibliográfiát összeállította, valamint a Függelékben közölt írásokat az I. kiadás anyagához illesztette és gondozta Szovák Kornél és Veszprémy László.)*
- Zichy = *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. I–XI. Szerk. Döry Ferenc, Kammerer Ernő, Nagy Imre, Nagy Iván, Véghely Dezső. Pest–Bp. 1871–1915.; XII. Szerk. Lukcsics Pál. Bp. 1931.*
- ZsO = *Zsigmondkori oklevéltár. I–II. (1387–1410). Összeállította Mályusz Elemér. Bp. 1951–1958.; III–VII. (1411–1420) Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerk. Borsa Iván. Bp. 1993–2001.; VIII–IX. (1421–1422). Borsa Iván – C. Tóth Norbert. Bp. 2003–2004.; X. (1423). C. Tóth Norbert. Bp. 2007.; XI. (1424). C. Tóth Norbert – Neumann Tibor. Bp. 2009.; XII. (1425). C. Tóth Norbert – Lakatos Bálint. Bp. 2013. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52.)*

A kamonci oltárosok egyezsége

Solymosi László tudományos munkássága során több ízben visszatért két témára: a középkori ember halál előtti készülletére és a végrendekezés korabeli szokásrendjére.¹ Egyik írásában egy, a kutatástörténetben jól ismert forrásra támaszkodva utalt arra az esetre, amikor 1478-ban a kamonci plébános és a templom oltárospapjai a jövőre szólóan megosztottak a plébániai jövedelmek egy részén, többek között a végrendeleti hagyatékokon és a temetkezéskor az egyháznak juttatott javakon.² A kamonci oltárospapok története valóban nevezetes a magyar történetírásban, többek között azért, mert az obszerváns krónika értesülései szerint elődek közvetlen kapcsolatba kerültek a prágai huszitizmussal, később Marchiai Jakab inkvizíciója elől egyesek Moldvába menekültek, kamonci ténykedésüknek egyik – anyanyelvünk története szempontjából – fontos emléke az ún. huszita bibliafordítás.³ De régtől fogva rájuk irányult az egyháztörténetek figyelme is, mivel ez az egyik legrészletesebben ismert eset arra, hogy egy tehetős mezővárosi pap káplánjai testületileg léptek föl a plébánosukkal szemben – főképp jövedelmi – érdekeik megvédésére.⁴ Az intenzív szellemi élet és műveltség (teológiai viták, bibliafordítás), valamint a testületi szervezkedés bizonyonnyal szoros kapcsolatban álltak egymással és a mezővárosnak a településszerkezetben elfoglalt helyével. A kérdés csak az, hogy valóban olyan jól ismert-e maga a forrás, amire a történeti állítások alapozódnak, mint amilyen nagy figyelmet kapott a szakirodalomban. A kérdés azért látszik indokoltnak, mert közlésének módszerével és tartalmi ellentmondásaival kapcsolatban már régen fogalmazódott meg kritika,⁵ a

¹ *Solymosi László*: Két középkor végi testamentum Szabolcs vármegyéből. In: Emlékkönyv Rácz István 70. születésnapjára. Szerk. Kovács Ágnes. Debrecen 1999. 203–225.; *Uő*: Vallásos élet az 1515. évi veszprémi szinodális könyv tükrében. In: In memoriam Barta Gábor. Tanulmányok Barta Gábor emlékére. Szerk. Lengvári István. Pécs 1996. 113–123. – A szerző az MTA-ELTE-PPKE Ókortudományi Kutatócsoport vezetője.

² *Solymosi László*: Egyházi és világi (földesúri) mortuarium a 11–14. századi Magyarországon. *Századok* 121. (1987) 547–583., 562.

³ Erről legutóbb l. *Galamb György*: A Huszita biblia és a ferencesek. Megjegyzések az első magyar bibliafordítás kérdéséhez. *Egyháztörténeti Szemle* 10. (2009: 2. sz.) 3–12.

⁴ *Mályusz Elemér*: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Bp. 2007.² 145–146.

⁵ *Mályusz E.*: Egyházi társadalom i. m. 146. 59. jegyz. Ott ugyan a közlés folytatására történik utalás, de tartalmilag esetünkre is vonatkoztatható. Czaiich többek között a plébánost „Béla” néven említi, a forrásban ezzel szemben „Albertus” olvasható.

forrást felhasználók ugyanis rendszerint egy, latin kivonattal ellátott magyar nyelvű regesztára hivatkoztak s megállapításaik hitele ennek pontosságán áll (vagy bukkik). A forrásra a vatikáni levéltárakban Fraknoi Vilmos irányításával kutatást folytató pápai gyóntató és minorita szerzetes, Czaich Árpád Gilbert (1866–1932) akadt rá és ugyanő tette közzé bő kivonatos formában.⁶

A kalocsai érsek birtokában lévő Kamonc mezőváros⁷ vám- és révhely volt a Duna jobb partján, Péterváraddal átellenben feküdt, nem ritkán kiérdemelte a *civitas*, lakói pedig a *civis* megjelölést. Gazdagságát elsősorban a szerémi bornak köszönhetette,⁸ ez határozta meg helyét a magyarországi településhierarchiában.⁹ Szentkereszt (*Sancta Crux*) templomában – mely templomcím nélkül ugyan, de 1237 óta szerepel írott forrásokban, s helyet kapott a pápai tizedjegyzékben is, s melynek papja a 15. század végén plébánosnak, egyházközsége plébániának minősült – a tehetős hívek túlvilági boldogulásuk érdekében oltárokat alapítottak, ezeket javadalmakkal ruházták fel s szolgálatukra a plébános papokat fogadott fel, akik egy személyben a plébános káplánjai is lettek. A 15. század második felében már legalább hat ilyen oltár állt az egyházban, közöttük olyan is, mely annyira jelentős jövedelemmel rendelkezett, hogy a neki szánt további adományokat már inkább más oltárokhöz rendelték. Négyet közülük női szenteknek (kettőt Szűz Máriának, egyet-egyet Szt. Ilonának és Szt. Katalinnak), egyet a Mindenszenteknek, s egyet a Szentháromság hittikának dedikáltak.¹⁰ A templomban a plébános volt az úr, neki közvetlenül a bácsi káptalanban élő szerémi főesperes, közvetve pedig a bács-kalocsai érsek volt az előjárója. A plébános papjaival régi szokás szabályozta munka- és jövedelem-megosztásban élt. Eszerint az oltárospap káplánok végezték a plébániai hívek lelkigondozását, kiszolgáltatták a szentségeket és beszédtek a hívek adományait. A hívek szellemi-ekben is gondoskodtak az üdvösségükért munkálkodó papokról, egy Balázs nevű oltárospapot többek között egyetemre küldtek tanulni, aki a tudásvágytól hajtva tovább ment Prágába, s onnét a kor legújabb eszméit hozta haza szülőföldjére,

⁶ Czaich Á. Gilbert: Regesták a római Dataria-levéltárnak Magyarországra vonatkozó bulláiból II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből. Történelmi Tár 1899. 1–17., 235–272., 253–255. Czaich életrajza: Diós István: Czaich Gilbert Árpád, OFMConv. In: Magyar katolikus lexikon. Főszerk. Diós István. Szerk. Viczián János. Bp. é. n. II. 306. Kutatásaira l. Tusor Péter: Magyar történeti kutatások a Vatikánban. (Collectanea Vaticana Hungariae, Classis I, excerptum ex vol. I.) Bp.–Róma 2004. xxxvi–xxxvii. és xxxix.

⁷ Érdújrhelyi Menyhért: A kalocsai érsekség a renaissance-korban. Zenta 1899. 255–256.

⁸ Sokat mondó tény, hogy 1483-ban Deák István egykori pesti bírónak, ekkor polgárnak tetemes szőlőbirtoka volt a kamonci szőlőhegyen, amit Gügyei Deák Benedek erdélyi sókamaraispánnak adott el „in promontorio vinearum oppidi Kamancz vocati” – DL 18 799., kiadása: Érdújrhelyi Menyhért: A közjegyzőség és hiteles helyek története Magyarországon. Bp. 1899. 179.

⁹ Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II. Bp. 1894. 235.; Kubinyi András: A középkori magyarországi városhálózat hierarchikus térbeli rendjének kérdéséhez. Településtudományi közlemények 23. (1971: december) 58–78., 75.

¹⁰ Mező András: Patrocíniumok a középkori Magyarországon. (METEM könyvek 40.) Bp. 2003. 175.

történetesen huszita lett.¹¹ A papság és a hívek között kialakult a közösségérzésnek egy sajátos formája, mely az érsekséggel szembeni közös fellépésre ösztönözte őket.¹² A hívek ilyesfajta bőkezűségét és nagylelkűségét, valamint papjaik iránti érzelmeit ismerve nem is csoda, hogy a 15. század második felében a plébános és az oltárosok között hosszú viszály tört ki a hívek különböző adományai (párbér jellegű jövedelmek, végrendeleti hagyatékok, liturgikus offertóriumok) miatt, s a per a bácsi helynök szentszéki bíróságára került. Végül a felek jól felfogott anyagi érdekből a helynök engedélyével kiléptek a perből és régi szokás szerint békeltető bírák közbenjárására egyezségeket kötöttek egymással, egyszersmind szabályozták a vitás jövedelmek elosztását. Egyezségüket esküvel is megerősítették, ezt követően 1478-ban a bácsi káptalannal oklevélbe foglaltatták, közjegyző záradékával láttatták el, végül a dokumentum tartalmát a nagyobb biztonság kedvéért 1483-ban IV. Sixtus pápával is megerősítették és átírtatták. Ugyan 1493–1500 között több kamonci mezővárosi polgár is beiratkozott a Szentlélek-társulat anyakönyvébe, nem tudjuk, hogy 1483-ban személyesen ki intézte az ügyet Rómában, ebből az évből ugyanis nem maradt fenn bejegyzés a római *matriculában*. A bulla formuláriuma (*pro parte dilectorum filiorum ... nobis nuper exhibita petitio*) inkább amellett tanúskodik, hogy erre közvetítő útján került sor.¹³ Az mindenesetre aligha valószínű, hogy az ekkoriban Váradi Péter kalocsai érsek bíborossá kinevezése ügyében a Római Kúriában intenzíven ténykedő királyi diplomácia vette volna kézbe az ügyet.¹⁴

A bácsi káptalan által írásba foglalt és közjegyzői kézjeggyel is ellátott forrás eredeti formájában nem maradt korunkra, pápai átírásának is csak regisztrumkönyvbe bevezetett, kis mértékben csonkolt változatával rendelkezünk, ami minden bizonnyal a déli végeket fokozottan sújtó török pusztításnak köszönhető. Műfaját tekintve a keretoklevél pápai bulla, mely a bemutatott szöveget majdnem teljes egészében áttemelte saját szövegtestébe, kivételt ezalól – saját bevallása szerint – csak a közjegyző aláírása és kézjegye grafikus elemeinek az elhagyása (*omissis notarii inde rogati characteribus et signis*) esetében tett. A beírt dokumentum azonban közjegyzői megerősítéssel ellátott békebírói oklevél, mely – kiállítói ugyanis nagy hiteleshelyi tapasztalatra támaszkodhattak – a hiteleshelyi bevallások formai jegyeit mutatja. Ez utóbbi ünnepélyes *inscriptiót* követően szabályos *intitulatióval* folytatódik ugyan s végül káptalani méltóságsorral zárul, ezt megelőzőleg azonban a *corroboratiós* formulában saját pecsétje megemlézése

¹¹ „Quamdiu magister Blasius ... puer docilis erat, tunc cives de Kamancze eidem subvenientes miserunt eum in studium.” – *Analecta monumentorum Hungariae historicorum literariorum maximum inedita. Quae collegit, recensuit et partim typis commendavit Franciscus Toldy ac commentariis, epilogo et indice aucta publici iuris facienda curavit Geisa Érszegi. Pest–Bp. 1862–1986. 240.*

¹² *Érdűhelyi M.*: A kalocsai érsekség i. m. 82.

¹³ *Liber confraternitatis Sancti Spiritus de Urbe. A római Szentlélek-társulat anyakönyve 1446–1523. (Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantia. Vatikáni magyar okirattár I/5.) Bp. 1889. 32., 100., 103., 134.*

¹⁴ Máttyás király levelei. Külügyi osztály. II. Közzéteszi Fraknói Vilmos. Bp. 1895. 243., 253–265. stb.

után a hiteleshelyi szokástól eltérően feltünteti a közjegyzői aláírást (*subscriptio*) is. Mivel a két békeltető maga is a káptalan tagja volt, a felek pedig az érsek alárendeltjei, ráadásul az ügy egyházi bíróság elé tartozott, szigorúan jogi értelemben aligha tekinthető a kiadvány hiteleshelyi oklevélnek. A magyarországi gyakorlatnak megfelelően a közjegyző hitelesítésétől semmiképpen nem tekinthettek el, mivel szentszéken folyó pereskedés volt az előzmény, s a továbbiakban is a helynöki bíróságra tartoztak a következmények, ott pedig a hiteleshelyi oklevelek nem számítottak közhitelűeknek. A fenti, sajátos oklevéltípus éppen emiatt alakult ki már korán, korántsem volt azonban egyedülálló a hiteleshelyek gyakorlatában. Azt csak sajnálhatjuk, hogy IV. Sixtus megerősítése a közjegyzői aláírást és a grafikus szimbólumot elhagyta, így szegényebbek lettünk egy középkori közjegyző alakiségének ismeretével.¹⁵ A forrást fenntartó regisztrum a pápai *Dataria* hivatal bullaregisztruma, melybe az expedálás előtt a formuláktól lecsupasztva a pápai döntésről szóló szöveget a jövőre tekintettel bevezették.

Mivel valójában két oklevél áll a rendelkezésünkre, s külön-külön mindkettő megörökíti a *narratió*jában az egyezés előtörténetét, így két külön beszámolóval is rendelkezünk az előzményeket illetően. Ezek tartalmilag persze nem különböznek egymástól, nyelvi szempontból azonban megfigyelhető, hogy a bácsi káptalan oklevele jogilag jóval pontosabban írja le az eseményeket. Míg a pápai változat például *bölcs és tisztos férfiak (nonnulli viri providi et honesti)* közbenjárását említi, a bácsi verzióban a pontos *fogott bírák (probi viri)* szerepelnek békeltetőkként, az előbbi általában a káptalant tünteti fel ebben a szerepben, az utóbbi nevesíti is a káptalani tagok közül a békeltetőket. A római *abbreviatorok* olvasták és másolták is a bácsi kanonokok szövegezését, nem lévén járatosak azonban a magyarországi szokásjog archaikus intézményrendszerében, a jogi műszónak nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget, szinonimákkal adták azt vissza.¹⁶ Hasonló tudatlanságot a bullaregisztrum *scriptora* is elárult magáról, a *Kamancz* helynevet, mely talán ismeretlen lehetett előtte, rendszeresen *Ramanczként* írta le. Ez azért is különös, mert a bulla kiállításának folyamatát ebben a szakaszban az a Kosztolányi Polikárp György felügyelte, aki Mátyás diplomatájaként került Rómába, s végül *clericus coniugatus*ként – apósa befolyásának hála – állást kapott

¹⁵ *Eckhart Ferenc*: Hiteleshelyek a középkori Magyarországon. Die glaubwürdige Orte Ungarns im Mittelalter. Szerk. Rokolya Gábor. Ford. Csókay Balázs, Dreska Gábor. (Studia notarialia Hungarica 11.) Bp. 2012. 95., 162.

¹⁶ Fontos dokumentuma ez az eltérés annak a kérdésnek, miért is részesítette előnyben a hazai papság a kánonjogot oktató egyetemi képzést, míg a később laikus pályát választó értelmiségiek a szokásjogot tanító hazai, főképp káptalani iskolákat. Erre l. *Solymosi László*: Könyvhasználat a középkor végén. Könyvköleszés a veszprémi székesegyházi könyvtárban. In: Tanulmányok a középkori magyarországi könyvkultúráról. Az Országos Széchényi Könyvtárban 1986. február 13–14-én rendezett konferencia előadásai. Szerk. Szelestei Nagy László. Bp. 1989. 77–119., 91–92. Talán kisebb a jelentősége a „curia episcopalis” és a „sedes Bachiensis” kettősségének, utóbbi mindenesetre helyi szóhasználatra vall.

a Kúriában.¹⁷ A hiteleshelyi oklevél nem csak pontosabb, hanem részletesebb is, amennyiben olyan részletekről (pl. a békéltető közbenjárók neve) is tájékoztat, melyek a bullában csak általánosságban kerülnek említésre. A közjegyzői dokumentumról annyi már most megállapítható, hogy záradékolt, aláírással és közjegyzői jeggyel ellátott oklevél volt, grafikus jellemzőit azonban az átírás lényegtelennek ítélte, ezért elhagyta.

A dokumentum kibocsátóját, IV. Sixtus pápát (1471–1484) aligha kell bemutatni, neki amúgy sem volt közvetlen kapcsolata az ügyvel. Annál több figyelmet érdemel, hogy a textust a regisztrumba a magyar származású *scriptor*, Kosztolányi Polikárp György vezette be, aki 1482–1489 között a *registrator litterarum apostolicarum* hivatalát töltötte be.¹⁸ A további szereplők számbavétele is tanulságos. Az egyezséget a bácsi helynöki széken hosszas pereskedés előzte meg, ezt a bíróságot ekkoriban, legalábbis 1472–1477 között a bölcsészetből *magisteri*, kánonjogból *licentiatusi* fokozattal rendelkező Pankotai János örkanonok vezette, nevét ugyan forrásunk nem hozza szóba.¹⁹ A bácsi egyezséget 1478-ban záradékoló közjegyző Németi Tamás volt, aki császári felhatalmazás alapján működött. Neve más dokumentumokból egyelőre annak ellenére sem ismert, hogy egyidejűleg a hiteleshelynek és a bácsi helynöki székeknek is a jegyzője volt (*publicus ac stili capitularis et sedis vicarius ... ecclesie Bachiensis notarius*). Feltehetőleg a Kamontól mintegy 70 km-re fekvő Németi településről származott, 1472 után kerülhetett Bácsra,²⁰ s szerepe lehetett a bácsi hiteleshely

¹⁷ Kornél Szovák: A Hungarian Humanist in Rome. In: Gli archivi della Santa sede e il regno d'Ungheria, secc. 15–20. Studi in memoriam del professor Lajos Pásztor archivista ungherese dell'Archivio Segreto Vaticano. Az Apostoli Szentszék levéltárai és Magyarország, 15–20. sz. Tanulmányok Pásztor Lajos, a Vatikáni Titkos Levéltár magyar levéltárosának emlékére. Szerk. Gaetano Platania, Matteo Sanfilippo, Tusor Péter. (Bibliotheca historiae ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae. Series 1., Collectanea Vaticana Hungariae. Classis 1, vol. 4.) Bp.–Piliscsaba 2008. 11–21.

¹⁸ Walther von Hofmann: Forschungen zur Geschichte der kurialen Behörden vom Schisma bis zur Reformation. II. (Bibliothek des Kgl. Preuss. Historischen Instituts in Rom, Bd. XIII.) Rom 1914. 82.

¹⁹ Bónis György: Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíraskodás történetéhez a középkori Magyarországon. A szerző hátrahagyott kéziratát gondozta és szerk. Balogh Elemér. (Jogtörténeti tár 1/1.) Bp. 1997. 3193., 3215., 3284., 3295. sz. A váltás 1479 körül történt a helynökségben és az örkanonokságban, mert ekkor már Egyed az örkanonok, vö. uo. 3374. sz.

²⁰ 1471-ben egy helynöki oklevelet „Lucas Michaelis” nevű esztergomi egyházmegyei illetőségű császári közjegyző záradékolt (DF 247 916.). 1472-ben a vikáriusi bíróság jegyzőjét még Istvánnak hívták (DL 17 365., DL 26 005., DL 108 201., DF 266 123.), nem kizárt az azonossága Chor<go>-i Ferenc fia István császári közjegyzővel (DF 252 050., a plica miatt az illetősége a fényképen nem látszik). Később is előfordult, hogy a bácsi oklevélkibocsátók ugyanazt a jegyzőt alkalmazták, 1504-ben „Iohannes de Domonkusowcz utriusque stili ecclesie Bachiensis notarius” szerepel (A Balassa család levéltára 1193–1526. Fekete Nagy Antal kézírata alapján sajtó alá rendezte és szerk. Borsá Iván. [Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 18.] Bp. 1990. 468. sz., ugyanez az adat: Bónis Gy.: Szentszéki regeszták i. m. 3963. sz.).

oklevélkibocsátásának a korszerűsítésében is.²¹ A káptalani kiadvány méltóságso-
rában szereplő Balázs prépost, János olvasó-, Márton éneklő-, Egyed órkanono-
kok, valamint Oszvald székesegyházi, Imre szegedi és Pál szerémi főesperesek a
korabeli hiteleshelyi oklevelek rendszeres szereplői.²² Kettejükre különös szerep
is hárult az ügyben: a prépost és a szegedi főesperes békéltető fogott bíróként
jártak el az ügyben. Pártatlanul megtehették, hisz a káptalan prépostjának jog-
hatósága nem volt, a perbe keveredett plébánia pedig nem a szegedi, hanem a
szerémi főesperes *irrisdictio*ja alatt állt. Imre szegedi főesperesről annyi minden-
esetre bizonyos, hogy 1478–1481 között bizonyíthatóan ő viselte a címet.²³
Ugyanakkor szakmailag felkészülten vehetett részt a békéltetésben, miután a ká-
nonjog doktorának írják. A prépostot – úgy látszik – a vizályok elsimítására al-
kalmassá, tekintélyes személyiségnek tartották,²⁴ ő is rendelkezett egyetemi foko-
zattal, pályája azonban a főespereséhez képest sokkal jobban dokumentált, s en-
nek a kamonci egyezkedők szempontjából is megvan a maga jelentősége.

Ő ugyanis – még ha jogilag összeférhetőnek minősült is – jó okkal érezhe-
tett együtt a plébánossal vitába szálló oltárosokkal: maga is Kamoncról száрма-
zott, a helyi hívek nagylelkűségének köszönhetette felsőfokú tanulmányait, s pá-
lyáját maga is kamonci oltárospapként kezdte, helyzetüket és gondjaikat ennél-
fogva nagyon is ismerhette. Talán önértelmezéséről is elárul valamit, hogy hiva-
talosan is használta a származására utaló megkülönböztető nevet,²⁵ mint látni
fogjuk, jó okkal lehetett hálás szülővárosának. Az elszórt adatok mellett életéről
ill. annak egy-egy szakaszáról két forrás számol be összefüggően: az obszerváns

²¹ A bácsi hiteleshelyi okleveleken a jobb alsó sarokban 1470–1479 között feltűnnek a „lecta”-
jegyzetek (1470: „Lecta per N.” – DF 259 577.; 1479: „Lecta per K.” – DL 16 773.). A
„stylus” megnevezés a kuriális formulárium hiteleshelyi megjelenésével állhat kapcsolatban: *Bónis
György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Bp. 1971. 212. (megállapítása
egy 1420. évi bácsi káptalani adatra támaszkodik).

²² Ugyanez a méltóságosor szerepel egy 1479. januári kiadványban: DL 74 532. 1468-ban még
részben eltérő (DF 282 681.), 1481-ben pedig már újra részben eltérő (DF 254 677.) a névsor.
Utóbbiban új a prépost (Losonci András) és az órkanonok (egy másik Márton) neve, de még
mindig János az olvasó- és Márton az éneklőkanonok, s a főesperesek személye sem változott.

²³ A forgalomban lévő főesperesi lista meglehetősen hiányos, 1449–1500 között nem ismer adatot,
többek között Imre főesperest sem említi: *Szeged története I. A kezdetektől 1686-ig*. Szerk.
Kristó Gyula. Szeged 1983. 418. (a vonatkozó rész Petrovics István munkája).

²⁴ 1470-ben zágrábi ügyben már szerepelt a kalocsai érsek békéltetőjeként: DF 252 050.

²⁵ „Blasius de Kamoncz, artium liberalium magister, prepositus et canonicus in ecclesia
metropolitana Bachiensi, necnon per ... archiepiscopum Colocensis et dicte Bachiensis
ecclesiarum canonicis unitarum ... causeque et causis ac partibus infrascriptis iudex delegatus et
commissarius specialiter deputatus” – 1470, DF 252 050. Kiadása: *Illyrici sacri tomus quintus*.
Ecclesia Jadertina cum suffraganeis et ecclesia Zagrabiensis. Auctore *Daniele Farlato*. Venetiis
1775. 494–495.; *Historiarum cathedralis ecclesiae Zagrabiensis partis primae tomus I*. Studio,
labore ac impensis ... *Balthasaris Adami Kerceselich* de Corbavia. Zagrabiæ 1780. 184–185.
Többek között ez is alátámasztja, hogy nem azonos a személye Budai Balázséval, akiről a prágai
egyetemről maradt fenn adat: *Tóth-Szabó Pál: A cseh-huszita mozgalom és uralom története*
Magyarországon. Bp. 1917. 154. 1. jegyz.

krónika és egy pápai bulla, ráadásul mindkettő az ő személyes beszámolója alapján. Az előbbi azért foglalkozik vele, mert kapcsolatba került Marchiai Jakab eretnek-üldöző tevékenységével – ennek során rögzült a tanúvallomása –, az utóbbi meg éppen azért, mert tevékeny részt vett a husziták üldözésében. A kettő között persze tetemes idő telt el. Amint a krónika beszámol róla, Balázst tanulékony gyermekkorában Kamonc polgárai támogatták és küldték magasabb fokú tanulmányokat folytatni, azzal az ígérettel: ha méltónak bizonyul rá, idővel reá ruházzák a mezőváros plébániáját. Ezt joggal ígérhették neki, úgy látszik ugyanis, hogy a kamonci Szentkereszt plébánia a mezővárosi közösség kegyúri joga (vagy legalább *subpatronatus*) alatt állt.²⁶ Közben az ifjú (*puer*) a tudásvágytól hajtva (*ex desiderio studii*) a csehországi Prágába ment, ahol is emberi bölcsességgel töltekezett, egyszersmind a husziták ördögi gonoszsága is megfertőzte, s társaival a megfelelő időben visszatért hazájába, Kamoncra (*in suam patriam, scilicet Kamancze*), s ott egy kápolna papja lett (*magister capellae*). Később az inkvizítornak ugyan azt vallotta, hogy nem őtöle, hanem társaitól terjedt el az eretnokség a mezővárosban (*in illa patria*), amikor az események súlyosra fordultak, mégis inkább elmenekült a városból. Bizonyos idő elteltével Bácsra jött, ott nagyprépost lett belőle, s életét megjavítva (*vitam revocando*) a továbbiakban dicséretes életet élt.²⁷ Nem kizárt, a krónikás pontatlanul rögzítette Kamonci Balázs egyházi hivatalát, s a kápolnames-terség valójában oltármesterségre vonatkozott. Az 1447. évi pápai bulla keletkezésének hátterében az állhatott, hogy valaki talán leleplezte a Kamoncról jött bácsi prépost múltját, egyúttal szemet is vetett javadalmára, s ezért kellett Balázs prépostnak *dispensatió*ért a pápához folyamodnia. Az 1447-nél jóval korábban (*olim*) lejátszódott történet egyik szereplője ez esetben is Marchiai Jakab volt, aki ezúttal inkvizítorként két magyarországi áldozópapot talált bűnösnek az eretnokség vét-kében, végül lefokoztatta, majd világi bírák kezére adta őket. Ezek úgy döntöttek, hogy az eretnekeket meg kell égetni, ám valamilyen okból késlekedtek ítéletük végrehajtásával, s ezért az inkvizítor haragját vonták magukra. Megkeresték Kamonci Balázst, hogyan is engesztelhetnék ki Marchiai Jakabot, amire az azt válaszolta, hogy az inkvizítor bizonytalannal megenyhül irányukban, ha az ítéletüket

²⁶ Az adatokból az persze nem világos, hogy a mezővárosi laikusok a templomatya („vitricus”) vagy a városi testület útján, vagy netán közvetlenül gyakorolták a papválasztást. 1450-ben mindenesetre Karánsebesi Miklós Csanád egyházmegyei pap „ad praesentationem cleri et communitatis, auctoritate ordinaria” nyerte el a 20 forint jövedelmű plébániát: XV. századi pápák oklevelei. Diplomata pontificum sac. XV. II. Kiadja Lukács Pál. (Olaszországi magyar oklevéltár II. Monumenta Hungariae Italica II.) Bp. 1938. II. 1092. sz. A (mező)városi papválasztás és a kegyuraság kérdésére l. *Kubinyi András*: Plébánosválasztás és egyházközségi önkormányzat a középkori Magyarországon. In: *Uő*: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. (METEM könyvek 22.) Bp. 1999. 269–286., 270–271., 276–277., 279.

²⁷ *Toldy F.*: *Analecta* i. m. 239–240. A Kamonci Balázs személyével és társaival kapcsolatos félreértéseket tisztázta *Tóth-Szabó P.*: A cseh-huszita mozgalmak i. m. 161–162., főképp 162. 1–2. jegyz. Életrajzát intézményi keretben tárgyalta *Winkler Pál*: A kalocsai és bácsi érseki főkáptalan története alapításától 1935-ig. Kalocsa 1935. 44–45.

végrehajtják. A bírák még aznap sort is kerítettek az ítélet végrehajtására. Ezzel Kamonci összeütközésbe került a kánoni joggal, mely tilalmazta az egyház papjainak azt, hogy emberélet kioltásával kapcsolatos eseményekbe keveredjenek, s formális ítélet nélkül is az *irregularitas* állapotába került. Ez pedig – nem mellesleg – az egyházi hivatal ellátását és a hozzá tartozó javadalom birtoklását is akadályozta. Kamonci Balásznak tehát óhatatlanul tisztázni kellett magát, máskülönben kényelmes életének búcsút mondhatott volna. Folyamodványában azzal mentegette magát, hogy tudta ugyan, hogy az eretnekeket meg fogják égetni, de azt nem, hogy mikor, s a bírának hirtelenjében (*ex abrupto*) adott tanácsot: ezzel pusztán siettetette az áldozópapok halálát, annak okozója vagy előidézője nem volt. Egyébiránt nem érezte magát vétkesnek. V. Miklós tekintettel erényes életvitelére és tisztos derekasságára (!) végezetül a bácsi prépostot az *irregularitas* dolgában dispENZÁLTA, a javadalomra való alkalmatlanságnak (*inhabilitas*) és a gyalázatnak (*infamia*) a szégyenfoltját vele kapcsolatban eltörölte. Amikor az eset történt, Kamonci Balázs ráadásul a kalocsai érsek helynöke (*vicarius in spiritualibus*) volt. Abban az évben számosan jártak Magyarországról Rómában, talán Kamonci maga is elzarándokolt a kereszténység fővárosába.²⁸ A fennmaradt adatok azt bizonyítják, Kamonci Balázs hosszú és eseménydús életet élt. Tanulmányai az 1430-as évek második felére kellett essenek, 1483-ban, a dolgozatunk tárgyát képező bulla kiállításakor még nem neveztek elhunytak. Pápai delegált bírói megbízatásaira 1451–1480 között maradtak adatok, eközben az érsektől kapott feladatokat is ellátott.²⁹ Bár a személyes beszámolóján alapuló, fennmaradt források úgy mutatják be, mint aki folytonosan védekezésre kényszerült meggondolatlan szavai vagy cselekedetei miatt,³⁰ ifjúkorára visszagondolva mélyen együtt érezhetett a kamonci oltárospapokkal.

²⁸ Bullarium Franciscanum continens constitutiones, epistolas, diplomata Romanorum pontificum Eugenii IV et Nicolai V ad tres ordines S. P. N. Francisci spectantia. Collegit et edidit Ulrichus Hüntemann. Nova series, tomus I. Ad Claras Aquas, Quaracchi 1929. 555. (1098. sz.). Hivatkozza a helyet *Galamb Gy.: A Huszita biblia* i. m. 6. és 11. jegyz. A Kamonci Balázs által benyújtott folyamodvány regesztája: XV. századi pápák oklevelei i. m. II. 973. sz. A folyamodvány Lukcsics fogalmazta regesztája az esetet IV. Jenő pápa (1431–1447) idejére teszi, s azt sugallja, hogy Kamonci Marchiai Jakab megbízottjaként („deputatus”) járt el a két áldozópap lefokozása ügyében, így sürgette volna a kivégzésüket.

²⁹ 1451: XV. századi pápák i. m. 1236. sz.; 1479: Vetera monumenta historica Hungarum sacram illustrantia maximam partem nondum edita ex Tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino Theiner. II. Romae 1860. 470. Várdai István kalocsai érsektől (1456–1470) kapott „delegatio”: 1480 (értelem szerűen 1470 előttre vonatkozó említés): uo. 473.

³⁰ „később árulóvá lett”: *Székely György: A huszitizmus és a magyar nép. Századok* 90. (1956) 331–367., 360. A megtérés fontos egyházi szempontjaira vet fényt az eretnekség miatt degradált Mihály fia András bácsi egyházmegyei pap 1437-i esete, aki a világi karhatalom kezéből „ad preces nonnullorum religiosorum” szabadult meg. Eszerint az egyháziak közösségérzése volt a segítségére. A papi rendjeibe való visszaállítást elrendelő bulla azt is hangsúlyozza, hogy önkéntes megtérése és vallomása zavart okozott az eretnekek körében („ad confusionem aliorum haereticorum”). *Annales Minorum ... auctore ... Luca Waddingo*. Tomus XI. Romae 1734.² 7–8.

Az 1478. évi egyezés további szereplőiről kevés biztos forrásadat áll rendelkezésre. Albert plébános közvetve vagy közvetlenül Karánsebesi Miklós (1450) után nyerte el a plébániát, feltehetőleg ő is a helyi klérus és a mezővárosi polgárok kegyúri bemutatása folytán került a javadalomba. Hogy emellett voltak-e más javadalmi, vagy később esetleg előbbre lépett-e a papi pályán, nehéz volna eldönteni. Évi húsz forintos jövedelme és az oltárosokkal kötött egyezés után neki járó adományok mindenesetre megelégedésére szolgálhattak.³¹ Bár az érseki mezőváros klerikusai számára egyenes út vezethetett a székeskáptalani stallumhoz,³² az oltárospapok nevei még kevésbé alkalmasak arra, hogy esetleg ismert kanonokokkal azonosítsuk őket. Az egyik Szűz Mária-oltárt Demeter igazgatta, ő lehetett a rangidős a káplánok között, mivel őt választották előjárójuknak. Rangrendet tükrözhet a többiek sorrendje is: a Szent Ilona-oltár Mátyás, a Szent Katalin-oltár Miklós, a Szentháromság-oltár Fórizs, a másik Szűz Mária-oltár János, végezetül a Mindenszentek-oltár István kezén volt, de lehettek további oltárosok is a plébániatemplomban. Alig valószínű, hogy a bácsi székeskáptalanban másfél évtized múltán feltűnő István kápolnaigazgató,³³ vagy Madarasi Demeter mester és Váradi Mátyás³⁴ kanonokok ennyi idő után jutottak volna a székesegyházi javadalmukhoz, azaz azonosak lennének a fentebb említett Istvánnal, Demeterrel vagy Mátyással. A leginkább különleges névre (Fórizs) nem akadunk a bácsi káptalani névsorokban.

A pápai oklevélbe foglalt dokumentum szerkezete és tartalma a jövedelmek elosztására összpontosít, a 26 cikkelyből 23 ezt a kérdést járja körül. Részletesen tárgyalja a gyóntatói keresményt (3), a hagyatékok különböző fajtáit (4–12), a hívek adományait (13–21), a szőlőkből és a szántókról bejövő osztalékot (25) és a plébánosi asztalt (24). Figyelmet érdemel azonban, hogy mindezt (az elején) a kötelezettségek és (a végén) a javadalombetöltés rögzítésének jogi keretébe foglalja. A plébánosnak eszerint tiszteletben kell tartania a régi szokást (*antiqua consuetudo*), az oltárosoknak pedig el kell látniuk a szentségkiszolgáltatást és az istentiszteleteket, a keresztény lelkek felemelésén kell munkálkodniuk (1–2). Az oltárjavadalom megüresedése esetén a plébános nem tarthatja vissza és nem

³¹ 1480-ban a bácsi káptalan egyik kanonokját is Albertnek hívják, aki hiteleshelyi kiküldötti szerepben tűnik fel forrásban: „magistrum Albertum de Bachyo concanonicum nostrum” – DF 254 676. A személyazonosság épp annyira nem bizonyítható, amennyire nem is cáfolható. A vidéki lelkészkedő papság jövedelmeinek középkor végi szerkezetére és egymáshoz viszonyított arányaira l. *Solymsi László*: Két középkor végi testamentum i. m. 209–210., 212. Ugyanebben az időben a győri prépostságot 60, a bácsi lektorságot 40, az egyik erdélyi kanonokságot 30 forintra taksálták: XV. századi pápák oklevelei i. m. II. 6., 25., 26. sz.

³² *Köblös József*: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 12.) Bp. 1994. 48–49.

³³ 1494: „discretum Stephanum presbiterum, rectorem capelle Beatissime Virginis Marie in cimiterio ecclesie nostre” – DL 20 121.

³⁴ 1497-ben méltóságsorban mindketten: DF 233 335., DF 276 735. 1498-ban Madarasi a hiteleshelyi kiküldött „magister” címmel: DL 20 765.

szedheti be a jövedelmet, de a megüresedett oltármesterséget kánoni szabály szerint három hónapon belül – neki és azoknak, akikre ez tartozik (*plebanus una cum illis, quorum interest*) – be kell töltenie. Amennyiben ezt nem tenné, az oltárosok a feljebbvalóhoz, azaz az érsekhez kell forduljanak, akire ilyen esetben kánonilag háramlik a betöltés joga (26). A javadalombetöltés eszerint a plébánoson kívül másokra – nyilván a klérus tagjaira és a hívek városias közösségére – is tartozik. A liturgikus feladatok (*officia et servitia*) ellátásával kapcsolatban az egyezés fontos záradékot tartalmaz: azokat a tennivalókat ti., melyeket püspöki székhelyen (*in loco cathedrali*) egyházméltóság (*praelatus*) szokott végezni, a plébános kötelezettségeinek körébe utalja. A kamonci plébános – bár kivettségéről (*exemptio*) nem ismerünk forrásadatot – eszerint magas fokú egyházi kiváltságot birtokolhatott, templomában jogosult volt egyes prelátusi tevékenységek végzésére, s miután számos káplán élén állt, ezáltal a késő középkorban feltűnő *archipresbyterek* jellemzőit mutatta: prelátusi ranggal kitüntetett plébános volt.³⁵ Az érem másik oldalaként a káplánjai is többnek mutatkoznak a templomi jövedelmekből szabályozottan részesülő egyes papoknál. Voltak tudniillik az életrendjüket rendező régi szokásaik (*consuetudines*), melyekben a plébános meg kellett tartsa őket, és pontosan körülírt feladataik (a *divinum officium* talán a zsolozsma közös végzését is jelentette). A személyre szóló javadalom mellett voltak továbbá közös jövedelmeik és határozott szervezeti kereteik (*communitas rectorum*). Tisztviselőik választottak lehettek, szervezetük hierarchikusan tagolódott. Élén a dékán állt, az osztalék méltányos elosztásáról a *divisorok* gondoskodtak, akik egyes esetekben írásbeli számadással tartoztak, a tagok (talán nem csak hatan) rangrendben a *rectores altarium* voltak, mellettük áldozópapok (*presbyteri*) szolgáltak, s az utánpótlást az általuk tanított *scolares* jelentették. Emellett heti rendszerességgel *hebdomadarius*t állítottak a plébános mellé, aki a plébánosi tartásra és egyéb jövedelemrészre is jogosult volt. A tagok száma és a szervezeti keret részletei a kamonci klerikus közösséget a kisebb káptalanokhoz hasonló testületi intézményként állítja elénk. Ha következtetésünk megállja a helyét, akkor az egyezséglevél valójában a kamonci oltárospapok testülete státútumának tekinthető. Ebben az esetben pedig a kamonci oltárospapi mozgalom – sajátos társadalom- és eszmetörténeti háttérrel és környezetével – az ún. alsópapság késő középkorra jellemző, testületbe szerveződésének történeti folyamatába illeszkedik.

³⁵ *Miklós Zoltán*: A magyarországi archipresbyterek. Regnum. Egyháztörténeti évkönyv 2. (1937) 168–172. A kiváltság formálisan 1497-ben jelent meg Magyarországon, talán korábban is létezett, de a terminológia bizonytalansága okozhatta, hogy egyes prelátusi rangú plébánosokat nem neveztek ezen a néven, kiváltságukat azonban körülírták.

Függelék

Róma, Szt. Péter, 1483. – *IV. Sixtus pápa megerősítve jóváhagyja és átírja a kamonci plébános és hat oltáros káplánja között, a bácsi káptalan előtt, jövedelmeik megosztásáról létrejött egyezséget.*

EGYKORÚ MÁSOLAT: ASV Reg. Lat. 830. fol. 50r–54v. REGESZTA: Történelmi Tár 1899. 253–255. Megőriztem a másolat helyesírási sajátosságait, értelemzavaró hibáit javítottam. < > = zárójelbe tettem a regisztrumba másolásakor interpolált szavakat, || = jellel jelöltem az egyes kéziratoldalak végét.

Sixtus <etc.> Ad perpetuam rei memoriam.¹ Pastoralis officii cura, quam disponente Domino, licet immeriti gerimus, nos admonet propensius et hortatur, ut circa universorum Christi fidelium, presertim divinis laudibus insistentium pacem et quietem solitis studiis et remediis favorabiliter intendamus, necnon hiis, que propterea inter eos iudicio vel concordia terminata sunt, ne in² recidive contentionis scrupulum relabantur, sed ut firma perpetuo et illibata persistent, libenter, cum a nobis petitur, apostolici muniminis adiicimus firmitatem. Sane pro parte dilectorum filiorum Alberti, moderni rectoris plebani nuncupati parochialis ecclesie plebis nuncupate Sancte Crucis de Kamancz³ Bachiensis diocesis ac Demetrii, decani nuncupati Beate Marie et Mathie, Sancte Elene ac Nicolai, Sancte Catherine et Foris, Sancte Trinitatis ac Iohannis, eiusdem Beate Marie et Stephani, Omnium Sanctorum altarium et aliorum in dicta ecclesia rectorum nobis nuper exhibita petitio continebat, quod cum olim inter Albertum plebanum ex una ac alios rectores altarium huiusmodi super animarum cura parochianorum dicte ecclesie exercenda, necnon administratione sacramentorum ecclesiasticorum et receptione oblagiorum et illorum occasione partibus ex altera in curia episcopali Bachiensi diverse contentiones, lites et differentie exorte ac diutius ventilate fuissent, tandem intervenientibus nonnullis viris providis et honestis et presertim dilectis filiis, capitulo ecclesie Bachiensis prefati plebanus et rectores cupientes parcere laboribus et expensis pro bono pacis et concordie ad certam honestam compositionem et transactionem inter se super premissis omnibus et singulis eorum contentionibus, litibus et differentiis devenerunt illamque cautelis, solemnitatibus, iuramentis, obligationibus et aliis ad premissa necessariis approbarunt et confirmarunt, prout in quibusdam publicis instrumentis || seu litteris authenticis desuper confectis ac dictorum capituli sigillo munitis, quorum tenores diligenter inspicere ac omissis notarii inde rogati characteribus⁴ et signis de verbo ad verbum presentibus inseri fecimus, plenius continentur. Quare pro parte eorundem plebani et rectorum nobis fuit humiliter supplicatum, ut concordie, compositioni et transactioni predictis pro illarum subsistentia firmiori robur apostolice confirmationis adiicere aliasque in premissis oportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, qui pacem et tranquillitatem singulorum intensius desideramus affectibus, huiusmodi supplicationibus inclinati compositionem,

concordiam et transactionem predictas ac, prout illas concernunt, omnia et singula in eisdem instrumentis et litteris contenta ac inde secuta quecunque auctoritate apostolica tenore presentium approbamus et confirmamus ac perpetue firmitatis robur obtinere debere decernimus supplentes omnes et singulos defectus, si qui forsitan intervenerint in eisdem, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis ceterisque contrariis quibuscunque. Tenor vero instrumenti seu litterarum dictorum capituli successive sequitur et est talis:

Omnibus Christi fidelibus, presentibus pariter et futuris presentium notitiam habituris capitulum ecclesie Bachiensis salutem in salutis largitore! Cum humane lability condicio⁵ gesta rerum a memoria hominum solet plerumque enervare, provida sagacitas studiose adinvenit, ut ea, que aguntur in tempore, ne cum eodem elabantur, litterarum patrocinio fulciantur. Ad universorum igitur tam presentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod honorabiles et discreti viri, Albertus, plebanus parochialis ecclesie Sancte Crucis de Kamancz³ ab una, necnon Demetrius, || decanus, Beate Virginis et Mathias, Sancte Elene, Nicolaus, Sancte Catherine, Foris, Sancte Trinitatis, Iohannes, similiter Beate Virginis et Stephanus, Omnium Sanctorum rectores altarium suis, necnon ceterorum rectorum altarium in eadem Kamancz³ ab antiquo constitutorum et commorantium nominibus, voluntate et in personis partibus ab altera coram nobis personaliter constituti sponte confessi sunt et retulerunt in hunc modum, quod licet inter ipsos ratione et pretextu annexionis cure animarum altaribus eorum, necnon administrationis sacramentorum et receptione⁶ oblagiorum ac eorum occasione litis et questionis materia in dicta sede Bachiensis orta et suscitata ac diutius ventilata exitisset, tamen ordinativa compositione proborum virorum, signanter venerabilium dominorum Blasii, prepositi maioris et Emerici, decretorum doctoris, archidiaconi Zegeadiensis, concanonicorum nostrorum pacem partium zelantium ad talem pacis et concordie devenissent unionem, ymo devenerunt coram nobis: [1] Quod prefatus dominus Albertus plebanus et sui successores prescriptos rectores altarium, videlicet servitores dicte ecclesie Sancte Crucis perpetuis temporibus in antiquis eorum consuetudinibus, puta in exercenda cura⁷ animarum, necnon in administratione sacramentorum, in receptione⁶ oblagiorum et in exhibendis servitiis in dicta ecclesia Sancte Crucis de prefata Kamancz,³ cuius contrarium memorie hominum non existit, modo et ordine inferius luculenter declaratis⁸ tenere et conservare debeat et teneatur. [2] Preterea, quod predicti rectores altarium, videlicet servitores in dicta ecclesia Sancte Crucis constituti moderni et in futurum constituendi, prout ex antiqua consuetudine tenebantur, omnia sacramenta ecclesiastica et divina officia, puta dicere missas,⁹ audire confessiones, baptizare pueros et generaliter omnia alia et quelibet || servitia seu divina officia tam in dicta ecclesia Sancte Crucis, quam etiam extra ipsam ecclesiam pro communi populo Christiano sub ambitu prefate ecclesie Sancte Crucis exhibenda et fienda ac pro sublevatione anime et salute ipsorum supportare debeant et teneantur, demptis dumtaxat illis officiis et servi-

tiis, que in loco cathedrali per prelatum agi et exerceri solent, quia et in dicta ecclesia Sancte Crucis ad illa servitia prefatus Albertus, plebanus modernus et in futurum constituendus tenetur et obligatur, ut decet pastorem. [3] Ceterum, quod quicumque ex dictis rectoribus altarium, scilicet servitoribus pretactis modernis et in futurum constituendis pro audiendis confessionibus infirmorum, cuiuscunque ordinis, status, sexus et condicionis existant, etiam si extranei forent, quicquid ab ipsis confessor ex dictis rectoribus constitutus per modum comparationis habere poterit, non plus, nisi valorem unius panis, si tunc ei datus non fuerit, recipere valeat. [4] Tandem dum et quando predicto Alberto, plebano moderno aut suis successoribus et in futurum constituendis aliquod testamentum fecerint, idem Albertus, plebanus modernus et in futurum constituendus plene et integre tollere et levare valeat atque possit. [5] Hoc tamen declarato, quod si¹⁰ alicui ex dictis rectoribus altarium aut confessori ex¹¹ ipsis rectoribus altarium constituto vel toti communitati ipsorum rectorum altarium aliquod legatum fuerit, duas partes prefatus plebanus et tertiam partem ipsa communitas rectorum altarium recipere valeat. [6] Ita tamen, quod si tale testamentum cum onere missarum legatum non fuerit, si vero prefato Alberto plebano, necnon confessori seu alteri ex ipsis rectoribus aut toti communitati ipsorum rectorum factum fuerit, extunc prenominate dominus Albertus, || plebanus modernus et in futurum constituendus non plus, nisi solum sibi legata et commissa, quantumcunque sint, tollere et levare possit et valeat. [7] Si que vero confessori aut alicui ex ipsis rectoribus altarium, persone videlicet speciali vel toti communitati prefatorum rectorum donate fuerint, simul inter se dividere teneantur. [8] Ceterum, dum et quando processu temporis alicui ex ipsis rectoribus altarium, puta servitoribus prescriptis a quibuscunque et per quoscunque¹² terre culte et inculte legate fuerint, sine omni diminutione aditioneque oneris, nisi quod tantum testator donaverit et commiserit, id rector pro se tenere et occupare possit et valeat. [9] Videat tamen hoc confessor, altarista aut quicumque ex ipsis altaristis, quod in dispositione testamenti auditores intererint, ne intentionem testatoris dolose pervertant. [10] Ita, quod si ecclesie Sancte Crucis aut prefato domino Alberto plebano vel alicui ex iamdictis rectoribus altarium, qui tunc forte absentes esse dinoscerentur, per testatorem testamenta committerentur, consiliando tamen voluntatem testatoris¹³ [ne] perverterent, sed solum audire debeant, eundemque testatorem in libera voluntate permittant, ipsum magis verbis salubribus, prout ipsis videbitur, pie docere et movere debeant. [11] Illo etiam inserto, dum et quando ex ipsis rectoribus et servitoribus pretactis per aliquos sanos aut infirmos pulvinaria,¹⁴ cusini, linteamina, camisie, manutergia, calcei sive sotulares et cetera absque onere vel cum onere in elemosinam testamentaliter date fuerint vel commissa, pro se libere recipere valeat atque possit. [12] Similiter et si¹⁵ alicui ex ipsis rectoribus et servientibus prenaratis simul cum comparatione auca, || suellus, pullus, assatura, piscis et porcelle¹⁶ seu similia date fuerint, idem rector pro se recipere valeat, exceptis panibus, candellis et

denariis, que in communitatem converti debeant et redundari. [13] Preterea, dum et quando alicui ex rectoribus predictis parentes, consanguinei, affines extranei florenos, denarios vel alia necessaria causa sublevationis et sustentationis ac necessitatis sive etiam per modum comparationis aut celebrationis missarum dederint, huiusmodi rector modo premissis sibi datos secure recipere valeat atque possit. [14] Oblagia vero tam diebus festivis, quam etiam feriatis et etiam tempore sepulture defunctorum, puta panes, candelle, lucerne, comparationes, floreni, linteamina et alia quecumque ad aram provenientia prefatus dominus Albertus plebanus pro tempore constitutus et in futurum constituendus integre tollere et levare valeat. [15] Tempore vero subarrationis et desponsationis denarios ad aram provenientes communitas dictorum rectorum et servitorum iuxta antiquam consuetudinem tollere et levare valeat.¹⁷ Tempore autem introductionis sponsarum panes, pullos¹⁸ et manutergia, que¹⁹ dantur, prefatus Albertus plebanus pro se recipere debeat, exceptis tribus denariis et totidem candelis inde provenientibus, quos communitas dictorum rectorum levare valeat. [16] Illo etiam declarato, quod dum et quando tempore introductionis et purificationis mulierum post partum aliqua oblagia provenerint, ita in partes dividantur, sicuti tempore introductionis sponsarum. [17] Baptismales etiam communitas pretactorum rectorum tollere debeat, exceptis panibus et pullis, qui domino plebano integre dari tenentur. [18] Demum, dum in quadragesima iuxta mandatum universalis ecclesie singulis annis prefatus dominus Albertus plebanus populum sibi commissum per se vel per alium || ad faciendum confessionem pie venire monet, quicquid²⁰ mulieres, virgines et iuvenes suis confessoribus ex dictis rectoribus constitutis tunc porrexerint, iidem rectores in toto pro se recipere possint et valeant, exceptis vinis, de quibus due partes domino plebano dentur et tertia pars confessoribus. [19] In aliis vero temporibus quicumque ex utriusque sexus hominibus quicquid et quantumcunque pro audiendis confessionibus iam dictis rectoribus porrexerint et erogaverint, excepta tantum comparatione, confessor ex dictis rectoribus deputatus pro se recipere possit et valeat. [20] Ceterum, quod in vigilia festi Epiphaniarum Domini, ut puta tempore columbationis²¹ divisor prefatorum rectorum et servitorum pro tempore constitutus plateas predictae civitatis Kamancz³ per diversas cartulas suas more alias consueto registrare et in medio communitatis dictorum rectorum et servitorum de una mitra²² ipsis rectoribus presentibus et ad id convocatis dividere debeat et teneatur et quicquid invenerint, excepta tertia parte denariorum, prefato domino Alberto plebano dare debeant, ipsa vero tertia pars remaneat apud eundem rectorem pro se tantum, quos solus invenerit. [21] Et quod proventus de possessionibus Baxafalwa et de Bodon tempore²³ columbationis provenientes, necnon confessionales communitas dictorum rectorum integre pro se recipere possit et valeat. [22] Hoc non pretermissis, quod dum et quando nutu divino ex ipsis rectoribus altarium et aliis presbyteris seu scholaribus in dicta civitate Kamancz³ existentibus e medio ipsorum decesserit, et alicui ex ipsis rectoribus altarium testamentum

fecerit vel saltem comparationes dare commiserit, idem rector libere et pacifice pro se recipere valeat atque possit. [23] Si vero per eundem communitati dictorum rectorum aliquod legatum || fuerit, et de ipsis sic legatis portionem equalem habere debeat, quantum unus ex ipsis rectoribus haberet. [24] Statuentes etiam, quod prout ex antiqua consuetudine prefatus Albertus plebanus ebdomadario et servitori ex dictis rectoribus constituto mensam dare tenebatur, ita et deinceps dare debeat, et quod det mensam laucioem, quam hucusque dederit, nec det vinum marcidum ad bibendum, necnon ad celebrandum missas de vino bono et non acetoso dare teneatur et sit astrictus similiter, prout ex antiqua consuetudine tenebatur. [25] Illo etiam inserto, quod dum et quando temporibus successivis aliqve vinee aut terre arabiles culte vel inculte alicui altari dictorum rectorum²⁴ dotato per quempiam testamentaliter legate fuerint aut donate²⁵ donatione²⁶ inter vivos, extunc, si illud altare, cui predicte vinee aut terre arabiles legate fuerint aut donate, vineis et terris arabilibus in tantum habundaverit,²⁷ quod rectoris facultas ad colendum eas non suffecerit, prefatus Albertus plebanus modernus et in futurum constituendus cum pretactis rectoribus altarium infra duas menses de eis disponat, et si visum fuerit ipsi Alberto plebano et dictis rectoribus altarium, altari minus²⁸ habundanti aplicent, aut venales exhibeantur et earum pretium per manus executorum illius testamenti, si quis constitutus re-pertus fuerit, et cum rectore altaris per prefatum dominum Albertum plebanum pro tempore constitutum et rectores altarium prescriptos eligendo²⁹ ad alias necessitates et facultates dicte ecclesie Sancte Crucis aut altaris, cui legate vel donate sunt, puta in calicibus, casulis, capis et aliis apparatus et ornamentis exponantur. Et post expositionem iidem rectores electi et ad id deputati de dispensatione eorum || domino Alberto plebano vel suis successoribus ac rectoribus altarium pretactis rationem reddere debeant et teneantur. [26] Hoc etiam declarato, quod si processu temporis aliquod altare vacare contigerit, prefatus dominus Albertus plebanus apud manus suas nullo modo retinere nec vineas,³⁰ neque vina et neque alia bona ipsius altaris pro se usurpare valeat, sed infra tempus trimestre idem Albertus plebanus una cum illis, quorum interest, alicui viro idoneo dare et conferre ac de eodem providere debeat, alias rectores altarium prescripti superiori nuntiare teneantur, ut de ipso altari tanquam de beneficio devoluto ad superiorem provideat, ne ecclesia propter longam vacationem ipsius altaris in divinis detrimentum patiatur aliquale et altare in bonis suis frustrari ac minui³¹ possit. [27] Tali vinculo mediante, quod si qua partium predictarum premissam compositionem et ordinationem dictorum dominorum Blasii, prepositi maioris et Henrici, decretorum doctoris,³² canonicorum nostrorum et aliorum proborum³³ successu temporis aliqua cautella adinventata vel adinveniendata in toto vel in parte retractare niteretur, extunc talis pars retractans contra partem alteram premissa observantem in ducentis florenis auri puri, veri et iusti ponderis convincatur et convicta habeatur eo facto. [28] Ad que omnia premissa et quevis premissorum singula prefati dominus Albertus plebanus se et suos suc-

cessores, necnon Demetrius decanus, Beate Virginis, Mathias, Sancte Elene, Nicolaus, Sancte Catherine, Foris, Sancte Trinitatis, Iohannes, Beate Virginis et Stephanus, Omnium Sanctorum se et dictos rectores altarium personali eorum astantia coram nobis obligarunt pari³⁴ voluntate. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras || privilegiales³⁵ pendentis et autentici sigilli nostri munimine roboratas³⁶ unacum subscriptione notarii publici ac nostri capitularis et officii vicariatus dicte ecclesie nostre Bachiensis infrascripti fecimus communiri. Datum in festo Beati Demetrii martiris, anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo octavo, venerabilibus honorabilibusque dominis, Blasio preposito, Iohanne lectore, Martino cantore, Egidio custode, Osualdo cathedrali, Emerico Zege diensi et Paulo Sirimiensi archidiaconis existentibus ceterisque canonicis in dicta ecclesia nostra Bachiensis Deo sempiterno iugiter famulantibus et devote. Thomas de Nemethy sacra imperiali auctoritate publicus ac stili capitularis et sedis vicariatus pretacte ecclesie Bachiensis notarius <etc.>

Nulli ergo <etc.> nostre approbationis, confirmationis, constitutionis et suppletionis infringere <etc.> Si quis <etc.> Datum Rome apud Sanctum Petrum, anno incarnationis dominice millesimo quadringentesimo octuagesimo secundo, Kalendis Ianuarii, anno duodecimo. <G.xxxx.Polycarpus>.³⁷

¹ Ad perpetuam rei memoriam] *utólagos betoldás a felső margón, előtte: G., utána: g.*

(*a javítást eszközző scriptor kézjegye:*

Georgius [Polycarpus])

² in] *utána kibúzva: res*

³ Kamancz] Ramancz

⁴ caracteribus] carecteribus

⁵ condicio] conditio

⁶ receptione] recipientium

⁷ in exercenda cura] in exercendam curam

⁸ declaratis] declarantes

⁹ missas] *missansból javítva, fölötté nazális v. kontrakciós jel*

¹⁰ si] *utána kibúzva: aliqui*

¹¹ ex] et

¹² quoscunque] quecunque

¹³ testatoris] *utána kibúzva: preverte, a kibúzás fölött a javítást eszközző scriptor kézjegye: G[eorgius]*

¹⁴ pulvinaria] *utána kibúzva: aut*

¹⁵ si] *utána kibúzva: aliq*

¹⁶ porcelle] precelle

¹⁷ valeat] *valeantból javítva*

¹⁸ pullos] pulli

¹⁹ que] qui ?

²⁰ quicquid] *utána kibúzva: vi*

²¹ columbationis] conlumbationis

²² de una mitra ... dividere] *jelentése nem teljesen világos*

²³ tempore] *utána kibúzva: conl*

²⁴ rectorum] *utána kibúzva: dod*

²⁵ donate] dotate

²⁶ donatione] donationi

²⁷ habundaverit] *javitva habuntaveritből*

²⁸ minus] *utána kibúzva: al*

²⁹ eligendo] eligendos

³⁰ vineas] *utána kibúzva: neque*

³¹ minui] minuere

³² doctoris] doctori

³³ proborum] *utána kibúzva: v*

³⁴ pari] *tollban maradt*

³⁵ privilegiales] *utána kibúzva: et*

³⁶ roboratas] roboratis

³⁷ G.xxxx.Polycarpus] *más kézzel és más színnel tintával*